

ЕЗИКОВО И РЕЛИГИОЗНО ПОТЕКЛО НА ДВЕ ПРИКАЗКИ

д-р Росен Малчев

Асоциация за антропология, етнология и фолклористика „Онгъл”

В работата се изследват особеностите на две фолклорни вълшебни приказки, записани през 1983 г. в с. Котеновци, Берковско¹. Целта на анализа е да се разкрият езиковите и религиозните характеристики на фолклорните общности, в чийто репертоар възникват и се съхраняват двата текста. Вниманието е съсредоточено върху двуезичния характер на текстовете и елементите на религиозното и обичайното право.

Разказвачът на приказките – Иван Петков Йолов (Дедо Вато) – е роден през 1911 г. в с. Галатин, Криводолско в семейството на влашки цигани от групата на „копанарите”. Има образование 7 клас. Работил е като ковач и обущар. По религия е източноправославен християнин, а по език – билингвист. Владее местния влашки диалект и галатинската разновидност на плевенско-белослатинския български говор. До 1968 г. Иван Йолов живее в родното си село, а след това се преселва в с. Котеновци. Предлагащите приказки е научил от своя баща. Техните заглавия са измислени от автора на изследването и имат работен характер. Те гласят, съответно, „**Юнакът Делиба с трите царства**” („първа приказка”) и „**Юнакът и сестра му хала**” („втора приказка”). Документирането на текстовете е извършено на ръка по време на разговор за съществуването на самодиви и змейове. На записа присъства и фолклористката Ивета Тодорова-Пиргова.

Изследването на приказките показва, че те съдържат информация за езиковата и религиозната характеристика на своите създатели и носители.

1. Героите на „**Юнакът Делиба с трите царства**” носят имена, характерни за тюркска именна система. Антропонимът на главния мъжки персонаж „Делиба” е преведен от самия информатор като „юнак над юнаците”. В буквален превод той означава ‘луда глава’, тъй като се състои от тюркските лексеми **deli** – ‘луд’ и **baş** – ‘глава’. Антропонимът на героинята „Гюлсима” съдържа заетия в тюркските езици персийски корен **gül** – ‘роза, трендафил’. Информаторът не може да обясни значението му. Името на кобилата на юнака „Баба Ханда” е с неясна семантика и за разказвача, и за автора на изследването. Във втората приказка („**Юнакът и сестра му хала**”) има текст на тюркски диалект. Според разказвача, той е част песен, с която главният герой вика вълшебния си помощник – „самодивия орел”: „Еш, кариман, еш! Еш, авригютли, еш !”

2. В първата приказка героят „Делиба” осъществява полигамен брак с магьосницата „Гюлсима” и царската дъщеря.

3. В решителни моменти героите търсят помощта на Господ и ангелите и използват вълшебната сила на християнския кръст в борбата със своите противници.

В първата приказка кобилата „Баба Ханда” моли за подкрепа и е подпомагана от „Дедо Господ” и „ангелите”, юнакът „Делиба” използва кръстен знак, за да построи двореца си, а героинята „Гюлсима” осъществява „венчавка” с него в стаята си, чиито три стени нарича за „девер”, „кръсник” и „поп”.

Във втората приказка главният герой се маскира на поп и имитира участие в сватбени и погребални християнски обреди. В този текст е включено и звуково подражание на молитва, която се подразбира като християнска: „Аки, мити, бити, симити, небити, немити !”.

4. Според финала на приказката „**Юнакът и сестра му хала**”, „юнако се качил на орело, отива при жената си и прават пир ена неделя”. Същевременно, едно от изпитанията, на които е подложен „Делиба” от другата приказка, е „да насади лозе” и „да напраща като панаир, кухни – яденето и пиенето само да се готви и да се слага” Тези моменти насочват към разсъждението, че създателите (респ. носителите) на приказката

са или християни, или хетеродоксални мохамедани, тъй като нормите на ортодоксалното мохамеданство забраняват употребата на вино в ежедневието и сакралната култова дейност.

В резултат на направения анализ могат да се формулират следните изводи:

1. Тюркската антропонимия в първата приказка и тюркската песен във втората свидетелстват, че двата текста са възникнали и/или са се разпространявали в някакъв период от време в тюркско езиково пространство.
2. Полигамният брак на „Делиба” с „Гюлсима” показва, че поведението на героя се определя от законите на едно родово-племенно общество или е съобразено с нормите на мохамеданска общност. Първата възможност е по-вероятна, тъй като в текстовете отсъстват други преки следи, които да водят към мохамеданското (ортодоксално или хетеродоксално) религиозно и обичайно право.
3. Откритите християнски битови и култови елементи подкрепят тезата, че разглежданите фолклорни приказки са се разказвали от християни – независимо от това дали са били тюркоезични, българоезични или билингвисти.

БЕЛЕЖКИ

1. Пълният текст на приказките, заедно с условията на записа и данните на информатора се съхраняват в Архива на Асоциация „Онгъл” и са на разположение на интересуващите се.